

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

БЛАШКОВА Олена Миколаївна

УДК 378.015.31:165.742:57.081.1(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ
ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Кучинська Ірина Олексіївна,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, завідувач кафедри педагогіки
та управління навчальним закладом.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пелех Юрій Володимирович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
проректор з науково-педагогічної та навчально-
методичної роботи, професор кафедри педагогіки,
освітнього менеджменту та соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Антоненко Тетяна Леонардівна,
Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, професор кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 19 грудня 2019 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А, Президія Національної академії педагогічних наук України, конференц-зала (1 поверх).

Із дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті СНУ ім. В. Даля <https://snu.edu.ua> та в Науковій бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Г (3 поверх).

Автореферат розіслано 18 листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Сідаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процес формування і становлення молоді людини – професійно освіченої, культурно вихованої, духовної і гуманної, рішучої та відповідальної за власні дії – продиктований сучасною освітньо-виховною програмою закладів вищої освіти, соціальним замовленням української держави та реаліями життя. Цілком очевидно, що сьогодні є актуальним гуманістичний аспект виховання, який передбачає формування гуманної сфери особистості. Стан сучасного соціуму, економічна криза, міжнаціональні та релігійні конфлікти, поступовий згубний вплив науково-технічного прогресу на природне середовище, духовно-ціннісна деградація суспільства переконливо свідчать про негативні зміни, що відбуваються в світі.

На необхідності розбудови національної системи освіти на основі пріоритетності формування загальнолюдських та національних цінностей наголошується в законодавчих і нормативних документах як міжнародного значення: Всесвітній програмі «Молодь і дії» (2007 р.), Європейському пакті в інтересах молоді (2005 р.); так і в національних законодавчих і нормативних документах України, де наголошено на важливості забезпечення гуманістично-інноваційної педагогічної освіти: Конституції України, Законі України «Про освіту» (2017 р.), Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» та ін.

Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених засвідчив, що теоретично-методичні засади розвитку моральної культури особистості досліджували Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський; витоки та сутність «ставлення до природи, яка має власну самоцінність» у своїх наукових працях висвітлюють зарубіжні дослідники О. Леопольд, Р. Поттер, Р. Райдер, Т. Ріган, А. Швейцер та ін. Вивченням формування ціннісних орієнтирів майбутніх педагогів займаються Т. Антоненко, Ю. Пелех, Г. Шевченко. Закономірності формування моральних переконань стали предметом досліджень М. Боришевського, І. Кучинської, Л. Рувинського та ін. На вихованні світогляду людини «ноосферного типу цивілізації» наголошують О. Броницький, В. Лутай. Про розвиток еколого-гуманістичного суспільства та «розумного переходу від біосфери до ноосфери» йдеться у працях В. Вернадського та Л. Мантатової. Ідею впровадження основ гуманізації та гуманітаризації в навчально-виховний процес загальноосвітньої школи обґрунтували сучасні науковці М. Данюк, Г. Жирська, О. Троцька, А. Степанюк та ін.

Водночас простежується тенденція недостатнього вивчення вагомості процесу формування гуманістичних ціннісних орієнтирів саме в процесі підготовки майбутніх учителів природничих спеціальностей. Оскільки основна орієнтація педагогічних університетів переважно зосереджена на здобутті професійних знань, умінь і навичок, це змістило на другий план питання розвитку особистісних якостей студентів, зокрема вибудовування у них ціннісної сфери та стійкого гуманного світогляду до довкілля. Отже,

виявляється низка нерозв'язаних *суперечностей*, зокрема між: замовленням суспільства щодо підготовки фахівців із високим рівнем сформованості фундаментальних цінностей та недостатньо гнучкою реакцією на вирішення цієї потреби в сучасних закладах вищої освіти; зосередженню уваги науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти на пріоритети формування гуманістичних ціннісних орієнтирів студентства та недостатньо активною діяльністю викладачів у цьому процесі; необхідністю впровадження інноваційних виховних технологій та недостатнім використанням сучасних напрацювань у цьому аспекті.

Отже, виникає необхідність у ретельному об'єктивному вивченні визначених протиріч, що впливають на ефективність процесу виховання та формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у навчально-виховному процесі, які потребують конструктивного вирішення.

Актуальність зазначених проблем і недостатній рівень їх вивчення в педагогічній теорії та практиці, пошуки шляхів усунення зазначених суперечностей, соціальна затребуваність українського суспільства студентської молоді із чітко сформованими гуманістичними ціннісними життєвими орієнтирами, відповідною поведінкою та відсутність системних наукових досліджень у підготовці фахівців природничих напрямів зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої Ради Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка (протокол № 6 від 29.01.2013 р.) та узгоджено з пропозицією уточнення назви дисертації в рамках обраної теми згідно рішення бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22.10.2013 р.). Дисертаційне дослідження є частиною комплексної науково-дослідної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за темою «Теоретико-методичне обґрунтування оптимізації навчально-виховного процесу студентської молоді у ВНЗ» (державний реєстраційний номер 0113U004348) Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (протокол № 8 від 27.09.2018 р.).

Мета дослідження: на основі теоретичного обґрунтування проблеми формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей розробити та апробувати функціонально-змістову модель і педагогічні умови її ефективної реалізації в навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі **завдання**:

1. На засадах міждисциплінарного теоретико-методологічного аналізу досліджуваної проблеми уточнити сутність понять «гуманістичні цінності» та «формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей».

2. Виявити доміантні цінності студентів природничих спеціальностей і чинники, що впливають на їх формування; виокремити компоненти, критерії та на їх основі схарактеризувати показники рівнів сформованості гуманістичних цінностей майбутніх педагогів.

3. Обґрунтувати педагогічні умови як системотвірний чинник реалізації функціонально-змістової моделі формування гуманістичних цінностей студентської молоді.

4. Розробити та експериментально перевірити функціонально-змістову модель формування гуманістичних цінностей студентської молоді.

Об'єктом дослідження є процес формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей.

Предметом дослідження є функціонально-змістова модель та педагогічні умови формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей.

Методи дослідження: для досягнення мети та виконання визначених завдань дослідження використано комплекс таких загальнонаукових методів: *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація – для визначення наукових підходів, принципів, уточнення поняттєвого апарату дослідження та всебічного аналізу нормативних законодавчих документів і науково-методичних літературних джерел; систематизація, класифікація та моделювання – для розробки та апробації педагогічних умов і функціонально-змістової моделі формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей; *емпіричні стандартизовані та авторські діагностичні методики, питальники (анкетування), бесіди, ранжування, спостереження* забезпечили можливість досліджувати проблему системно, у комплексі провідних взаємозв'язків та взаємозалежностей виявлення рівня сформованості гуманістичних цінностей студентів; *педагогічний експеримент:* констатувальний (пошуковий вхідний), формувальний та контрольний етапи – для перевірки ефективності розробленої функціонально-змістової моделі та визначених педагогічних умов для успішної її реалізації в навчально-виховному процесі педагогічних університетів; *статистичні методи:* статистична обробка експериментальних даних, аналіз результатів дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

вперше досліджено теоретичні основи виховання та формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей педагогічних університетів на етапі становлення їх ціннісної сфери під час навчання; розроблено структуру формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей, складовою якої є когнітивний (інтелектуальний), мотиваційний та діяльнісний (поведінковий) компоненти; концептуальними засадами дослідження стали загальнонаукові принципи виховної взаємодії (принципи науковості, цілісності, емоційності навчання та зв'язок з життям, гуманізації); розроблено, науково обґрунтовано, апробовано та експериментально перевірено функціонально-змістову модель формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей та визначено її

блоки (концептуально-змістовий, процесуально-діяльнісний, аналітико-результативний); обґрунтовано педагогічні умови (програмно-методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей студентів; педагогічна підтримка проявів гуманної ініціативності в навчально-виховній діяльності; сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування до довкілля);

уточнено сутність поняття «гуманістичні цінності студентів природничих спеціальностей» як «комплексу цінностей особистості, в яких виражаються: гуманне ставлення до людини і до природи, визнання Людини і Природи рівноцінними; визнання самоцінності природи, що виявляється в рівнозначній турботі про людину й об'єкти живої та неживої природи на основі гуманістичної моралі»;

набули подальшого розвитку наукові дослідження, які передбачають розробку програмного та навчально-методичного забезпечення змісту, форм і методів формування гуманістичних цінностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в розробленні й упровадженні в навчально-виховний процес підготовки студентів природничих спеціальностей функціонально-змістової моделі та педагогічних умов формування визначених гуманістичних цінностей; підготовці діагностичного та проектувального інструментарію дослідження рівня сформованості гуманістичних цінностей; укладанні виховної програми «Свідомий вибір гуманізму» (формування когнітивного (інтелектуального) та мотиваційного компонентів) та проекту «Крок до гуманності – це просто» для підсилення ефективності запропонованої програми (формування діяльнісного (поведінкового) компонента), спецкурсу «стежками гуманістичних цінностей», що передбачає виховання та формування інтелектуальних здібностей студентів за рахунок отримання нових теоретичних відомостей гуманістичного характеру, навчально-методичного посібника «Фізіологічні основи раціонального харчування. Практикум. Тести», що сприяє вихованню у студентів гуманного ставлення до власного здоров'я як одного з аспектів реалізації гуманної поведінки на практиці. Запропоновані програмно-методичні матеріали можуть бути використані для розробки підручників, посібників, навчальних програм.

Наукові положення та результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження від 02.04.2019 р. №18/19), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження від 06.06.2019 р. №738-33/03), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження від 22.05.2019 р., протокол №13), на базі Національного природного парку «Хотинський» (протокол №1 від 23.05.2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та практичні результати було оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасна наука: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2015 р.);

«Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс-2015»» (м. Суми, 2015 р.); «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Конін-Ужгород-Херсон-Кривий Ріг, 2019 р.); «Україна і світ: політичні процеси у глобальному і регіональному вимірі» (м. Кам'янець-Подільський, 2019 р.); *регіональних*: «Концепція сталого розвитку та її реалізація в освіті до 75-річчя хіміко-біологічного факультету ТНПУ імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль, 2015 р.); звітних наукових конференціях викладачів, аспірантів і докторантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 2018-2019 рр.).

Матеріали публікацій обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, 2018-2019 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 14-ти (12 з них одноосібні) публікаціях автора, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому виданні, 7 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів, 1 навчально-методичний посібник.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел із 187 найменувань, додатків на 30 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 232 сторінки, з них основний текст дисертації викладено на 181 сторінці. Дисертація містить 11 таблиць, 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи роботи, вказано зв'язок роботи з науковими темами; окреслено наукову новизну, висвітлено теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено вихідні дані та перелік публікацій.

У **першому розділі «Теоретичні основи формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів»** викладено результати теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми дослідження; проаналізовано ключові поняття «*виховання*», «*формування*», «*цінності*», «*ціннісні орієнтації*», «*гуманізм*», «*гуманність*», «*гуманістичні цінності*»; проблему виховання особистості вчителя природничих спеціальностей та необхідності формування особистості з гуманістичними ціннісними орієнтирами до довилля як наукову проблему і результати аналізу нормативних законодавчих документів, навчальних і навчально-методичних джерел, який розкриває її стан у сучасній практичній діяльності.

У вивченні проблем формування особистості вчителя основна увага відомих педагогів Я. Коменського, М. Клепар, К. Ушинського була

зосереджена на важливості становлення педагога як професіонала, на формуванні його особистісних якостей, що характеризуються людяністю, любов'ю, повагою до дітей та до обраної професійної діяльності. На потребі формування нового сучасного педагога та дослідженні значення аксіологічних вимог до його професійної діяльності наголошує Ю. Пелех. Т. Антоненко підкреслює, що необхідною умовою становлення позитивних цінностей особистості є створення соціально безпечного інформаційного середовища, адже основу ціннісно-сислової сфери людини утворюють система особистісних цінностей, ціннісні орієнтації та особистісні смисли. Тому одним із важливих завдань вищої школи є формування не тільки компетентнісного фахівця, але й становлення особистості із морально-професійними ціннісними орієнтирами, сформованим гуманним стилем життя.

Проблематику гуманної взаємодії людини та довкілля науковці розглядали в філософському, екосоціальному та педагогічному аспектах. Зокрема, вивчення впливу життєдіяльності людини, подальшого впливу науково-технічного прогресу на природне середовище стало предметом дослідження В. Вернадського, Л. Мантатової та ін. О. Броницький, В. Лутай підкреслюють важливість виховання світогляду людини «ноосферного типу цивілізації», що передбачає формування культури свідомого не забруднення та визнання відповідальності людини за господарську взаємодію з природою. Науковці В. Борейко, О. Леопольд, Т. Реган, П. Тейлор та ін. визначили цінності природи, підкресливши важливість їх свідомого розуміння та наявності їх в переліку загальноприйнятих цінностей людини.

Результати аналізу законодавчих нормативних документів міжнародного та національного значення, зокрема Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, засвідчують пріоритетність напрямів державної політики в розвитку освіти на формування загальнолюдських та національних цінностей на базі гуманізації освітнього процесу. Метою виховання дітей та молоді сучасної педагогіки є утвердження в суспільстві та розвиток гуманістичних цінностей, що передбачено в Законі України «Про виховання дітей та молоді». Про пріоритетні напрями реформування виховання особистості, що передбачають формування екологічної культури людини і гармонії її відносин з природою, йдеться в Законі України «Про освіту» та Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища».

На основі опрацьованих джерел визначено та обґрунтовано такі поняття: «виховання», «формування», «гуманістичні цінності». Зокрема, «виховання» визначено як взаємодію викладачів і студентів як рівних суб'єктів навчально-виховного процесу, у якому відбувається формування та становлення особистості; процес «формування» розглядаємо як складову виховної діяльності, метою якого є цілеспрямований вплив на формування певних якостей та цінностей світогляду студентів. Відповідно визначаємо категорію «гуманістичні цінності» як «комплекс цінностей особистості, в яких виражаються: гуманне ставлення до людини і до природи, визнання Людини і Природи рівноцінними; визнання самоцінності природи, що виявляється в

рівнозначній турботі про людину й об'єкти живої та неживої природи на основі гуманістичної моралі».

Висвітлено та проаналізовано класифікації цінностей, запропоновані науковцями О. Вишневським, О. Леонтьєвим, В. Малаховим, М. Рокічем та ін., з метою виявлення в їхньому переліку гуманістичних цінностей.

Проаналізовано важливість *гуманізації* освітнього процесу закладів вищої освіти, що є запорукою ефективною реалізації процесу формування гуманістичних ціннісних орієнтирів студентів природничих спеціальностей.

Виділено та схарактеризовано компоненти: когнітивний (інтелектуальний), мотиваційний та діяльнісний (поведінковий). Критерієм когнітивного (інтелектуального) компонента є *«розуміння сутності та особливості понять гуманістичних цінностей»*, показниками є усвідомлене знання та розуміння: 1) сутності поняття *«гуманістичні цінності»* як складової ціннісних орієнтирів особистості; 2) можливості інтеріоризації існуючих ціннісних світоглядів у власне надбання; 3) застосування власних теоретичних потенцій для прояву гуманістичних ціннісних орієнтирів у різних сферах життєдіяльності. Критерій мотиваційного компонента характеризується *«спрямованістю на активну діяльність, скеровану внутрішніми мотиваціями як рушієм реалізації життєдіяльності особистості»*, показниками є: 1) виявлення та усвідомлення особистістю власних внутрішніх мотивів важливості набуття гуманістичних цінностей; 2) зіставлення мотивів особистості з соціально існуючими; 3) усвідомлення необхідності та бажання керуватися мотивами як рушіями для здійснення практичних дій. Критерієм діяльнісного (поведінкового) компонента є *«реалізація та саморегуляція активного процесу формування гуманістичних цінностей»*, показниками є: 1) генерування набутих знань гуманістичних цінностей; 2) активність прояву внутрішніх мотивів та їх реалізація у суспільно значущих діях; 3) реалізація гуманістично зорієнтованої поведінки відповідно до рівня набутих гуманістичних знань, самовиховання та цілеспрямований розвиток гуманістичних ціннісних орієнтирів; *визначено рівні* сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей: *високий рівень* характеризується повними та глибокими знаннями сутності поняття *«гуманістичні цінності»* як важливої складової ціннісних орієнтирів особистості, усвідомленням власних мотиваційних потенцій генерування існуючих гуманістичних теорій у реалізацію ціннісної для суспільства поведінки; *середній рівень* – наявний достатній рівень засвоєних теоретичних знань, прояв мотивацій реалізується в ситуативній діяльності гуманістичного змісту; проявом *низького рівня* є недостатність набутих знань гуманістичного характеру, внутрішня мотивація гуманістичної поведінки реалізується рідко або відсутня.

Висвітлено фахові компетентності освітньо-професійних програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

У другому розділі «Педагогічне моделювання формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей в

навчально-виховному процесі» описано результати вхідного пошукового етапу експериментального дослідження, де за результатами проведеного анкетування на ранжування цінностей визначено наявність умовно виділених нами гуманістичних цінностей: *альтруїзм, емпатія, милосердя, відповідальність (відповідальне ставлення до довкілля)*.

На основі отриманих результатів було засвідчено, що умовно визначені цінності мають такі показники: милосердя – 4,6%, відповідальність (відповідальне ставлення до довкілля) – 3,8%, емпатія – 2,3% та альтруїзм – 1,8%. Відсотки показали рівень їх присутності серед загальноприйнятих цінностей, що є складовою ціннісних орієнтирів сучасної студентської молоді. У порівнянні з проранжованими цінностями, такими як вірність – 5,3%, розум – 5,1%, чесність – 5,0%, любов – 4,9%, доброта – 4,8%, повага – 4,8%, щирість – 4,7%, надійність – 4,7% та ін., умовно визначені гуманістичні цінності мають середні та низькі відсоткові показники.

Результати констатувального етапу експериментального дослідження, проведеного в експериментальній (далі – ЕГ) та контрольній (далі – КГ) групах на виявлення рівня визначених критеріїв сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей, засвідчили, що: за визначеним критерієм *«розуміння сутності та особливості понять гуманістичних цінностей»* високий рівень проявили 27,9% студентів ЕГ та 25% КГ. Середній рівень отримали 39,9% ЕГ та 54% КГ студентів. Низький рівень проявили 32,2% студентів ЕГ та 21% КГ.

Високий рівень сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей за критерієм *«спрямованості на активну діяльність, скеровану внутрішніми мотиваціями як рушієм реалізації життєдіяльності особистості»* було виявлено у 28,5% студентів ЕГ та 26,4% КГ. Середній рівень показали 43,6% ЕГ та 51,1% КГ студентів. Низький рівень проявили 27,9% студентів ЕГ та 22,5% КГ.

За критерієм *«реалізації та саморегуляції активного процесу формування гуманістичних цінностей»* високий рівень наявності сформованих гуманістичних цінностей за аналізованим критерієм проявили 31,6% студентів ЕГ та 30,8% КГ. Середній рівень проявили 45,8% ЕГ та 47,3% КГ. Низький рівень проявили 22,6% студентів ЕГ та 21,9% КГ.

Отримані результати вхідного пошукового та констатувального етапів експериментального дослідження дозволили розробити функціонально-змістову модель формування гуманістичних цінностей (рисунок 1) та необхідні педагогічні умови її ефективної реалізації.

Функціонально-змістова модель складається із концептуально-змістового, процесуально-діяльнісного та аналітико-результативного блоків. *Концептуально-змістовий блок* включає перелік завдань, виконання яких, дотримуючись визначених підходів та розробленої структури формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей, аналіз змісту виховної діяльності дозволить схарактеризувати основні теоретичний та практичний аспекти досліджуваної проблеми.

Мета: формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей: альтруїзму, емпатії, милосердя та відповідальності як інтегрованих якостей особистості, що характеризуються реалізацією гуманної діяльності			
Концептуально-змістовий блок			
Завдання: 1. Сформувати у студентів знання про основні теорії гуманістичних цінностей та сприяти усвідомленню способів генерування та реалізації гуманної поведінки (розвиток когнітивного компонента). 2. Сприяти вихованню мотиваційної сфери студентів природничих спеціальностей на активну, усвідомлену, самостійну гуманну діяльність (розвиток мотиваційного компонента). 3. Забезпечувати можливості прояву активної гуманної поведінки стосовно довкілля та набуття відповідного досвіду її реалізації (розвиток діяльнісного (поведінкового) компонента).	Підходи: 1. Особистісно-орієнтований 2. Суб'єктно-діяльнісний 3. Гуманістичний 4. Системний 5. Аксиологічний	Компоненти: 1. Когнітивний (інтелектуальний) 2. Мотиваційний 3. Діяльнісний (поведінковий)	Зміст виховної діяльності: 1. Соціальна сфера 2. Професійна сфера
Процесуально-діяльнісний блок			
Суб'єкти виховної взаємодії: студенти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти природничих спеціальностей, викладачі			
Принципи виховної взаємодії: 1. Науковість 2. Цілісність 3. Емоційність навчання та зв'язок з життям 4. Гуманізація			
Педагогічні умови:			
1. Програмно-методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей	2. Педагогічна підтримка проявів гуманної ініціативності в навчально-виховній діяльності	3. Сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування до довкілля	
Методи:			
Моделювання, класифікація, програмно-цільовий метод (узагальнення, прогнозування)	Метод створення виховних ситуацій гуманістичного змісту, метод педагогічної підтримки, методи організації ситуації, методи стимулювання	Метод створення виховних ситуацій стимулювання до гуманістично-орієнтованої діяльності	

Форми:		
Цільова виховна програма «Свідомий вибір гуманізму», цільовий проект «Крок до гуманності – це просто»	Тематичні проекти, графічний тест «Картина світу», інтерв'ю «Моє ставлення до довкілля», круглий стіл, карусель, синтез думок акваріум, квести, тренінги, ситуативні ігри	Інтерактивні технології: мікрофон, незакінчені речення «Мої думки», мозковий штурм; технології ситуативного моделювання: імітаційні ігри та симуляції, громадські слухання, розігрування ситуацій за ролями; робота над вирішенням дискусійних питань: займи позицію – зміни позицію, дискусія, дебати
Аналітико-результативний блок		
Критерії, показники сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей	Рівні сформованості гуманістичних цінностей: високий, середній та низький	
Результат: підвищення рівня сформованих гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей		

Рисунок 1. Функціонально-змістова модель формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей

У процесуально-діяльній блоці увага зосереджена на вивченні ставлення до процесу гуманізації суб'єктів виховної взаємодії (студентів та викладачів), де концептуальними засадами дослідження стали загальнонаукові принципи виховної взаємодії за рахунок дотримання визначених педагогічних умов, форм та методів ефективного формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей.

Аналітико-результативний блок містить висвітлення визначених критеріїв, показників і рівнів сформованості гуманістичних цінностей.

Очікуваним результатом ефективності впровадження розробленої функціонально-змістової моделі за дотримання відповідних педагогічних умов є підвищення рівня сформованості гуманістичних цінностей майбутніх учителів природничих спеціальностей.

У третьому розділі «**Експериментальна перевірка ефективності функціонально-змістової моделі та педагогічних умов формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей**» описано ефективність реалізації першої педагогічної умови, що стосується застосування програмно-методичного забезпечення формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей та другої педагогічної умови сприяння підтримці проявів гуманної ініціативності в навчально-виховній діяльності; висвітлюється застосування запропонованої виховної програми «Свідомий вибір гуманізму».

Виховна програма «Свідомий вибір гуманізму» орієнтована на студентів 1-2-х курсів природничих спеціальностей. Оскільки професійна підготовка

студентів цього навчально-виховного періоду передбачає накопичення знань більш теоретичного характеру, тому доцільним є застосування заходів, спрямованих на формування когнітивного (інтелектуального) та мотиваційного компонентів. Мета програми: за допомогою поданої інформації донести до студентів теоретичні відомості про реальність існуючих проблем, наголосити на потребі активного залучення їх вирішення в силу власних ресурсів та існуючих ресурсів закладу вищої освіти, що сприятиме реалізації практичної діяльності та формуванню особистісних мотивів дотримання гуманістичних ціннісних орієнтирів. Формується розуміння студентами важливості становлення їх власної ціннісної сфери, пріоритетності розвитку гуманного зорієнтованого світогляду в процесі виховання внутрішньої мотивації до свідомого засвоєння та реалізації гуманно зорієнтованої поведінки.

Виховною програмою передбачено: 1. *Інтелектуальний блок* (інформаційна, навчально-виховна та творча діяльність студентів, що реалізується у формах гуртків, проблемних груп, семінарів, круглих столів, екскурсій, інтерактивних технологій: дискусії, дебати, «мозковий штурм», квести та ін.). 2. *Блок здорового способу життя* (створення необхідних умов, що сприяють усвідомленню студентами важливості ведення здорового способу життя; у формі гуртка здорового способу життя як мотивація формування гуманного ставлення до власного здоров'я, що є запорукою гуманного ставлення до довкілля). 3. *Громадський блок* (види діяльності, передбачені програмою студентського самоврядування, що взаємодіють у межах університету та із соціальною, культурною, економічною сферами суспільства).

Виховна програма містить запропоноване внесення додаткової інформації гуманістичного спрямування до навчальних дисциплін професійного напрямку формування когнітивного (інтелектуального) компонента (спецкурсу «Стежками гуманістичних цінностей», реалізацію запропонованих виховних вправ «Ціннісні орієнтири сучасної молоді», «Моя система цінностей», «Конфлікти цінностей», «Альтруїзм», «Емпатія», «Милосердя», «Відповідальність – відповідальне ставлення до Довкілля», «Думки відомих постатей про господарську діяльність людини», «Є. Борейко про «Цінності природи»). Для формування мотиваційного компонента пропонується ряд заходів, таких як брейн-ринг з теми «Гуманізм: так або ні?»; ділові ігри; дебати біоетичного спрямування з теми «Вегетаріанство», «Сортування сміття», «Досліди над тваринами» тощо. Для формування діяльнісного (поведінкового) компонента передбачається залучення студентів до виховних заходів, присвячених святкуванню «Дня Землі», «Міжнародного дня охорони озонового шару», «Всесвітнього дня захисту тварин», проведення акцій («Виготови ялинку своїми руками») та ін.

Запропонований проект «Крок до гуманності – це просто» реалізовується за допомогою третьої педагогічної умови – сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування студентів до довкілля в процесі формування діяльнісного (поведінкового) компонента за критерієм реалізації та саморегуляції основних компонентів формування гуманістичних цінностей.

Проект орієнтований на студентів 3-4-х курсів, оскільки вони вже отримали та засвоїли теоретичні відомості та частково брали участь у практичній їх реалізації. Мета проекту передбачає реалізацію завдань: сприяння усвідомленню власних сформованих ціннісних орієнтирів та потенційних можливостей до їх самовдосконалення; надання необхідної педагогічної підтримки з боку викладачів, кураторів груп; зосередження уваги студентів на вмінні контролювати власний процес самовдосконалення, здійснювати самоаналіз та самооцінювання; вдосконалювати вміння вирішувати конфліктні та проблемні ситуації; підтримувати та стимулювати активну участь студентів у житті університету, громади та професійній діяльності.

Формування когнітивного (інтелектуального) компонента передбачає накопичення студентами теоретичної інформації гуманістичного змісту. Формування мотиваційного компонента передбачає застосування виховних вправ та занять за тематикою «Ціннісна сфера молоді». Формування діяльнісного (поведінкового) компонента передбачає активну участь та залучення студентів до виховних заходів, передбачених виховними планами університету, реалізовується за допомогою: надання посильної допомоги, організації та безпосередньої участі студентів у роботі національних парків, екологічних центрах, підтримка та пропагування волонтерської діяльності серед студентської молоді, організація та проведення екологічних походів, квестів, підтримання акцій природоохоронного змісту за «Чисте Довкілля» тощо. Студенти старших курсів залучаються до організації та проведення «Екологічних квестів» між студентами молодших курсів. Зміст проекту передбачає реальне усвідомлення студентами власних потенційних можливостей.

Здійснено контрольне діагностування визначених критеріїв виявлення рівнів сформованості гуманістичних цінностей студентів. Отримані результати контрольного діагностування засвідчили позитивну динаміку якісних та кількісних змін проведеного формувального етапу експериментального дослідження. Так, відсотковий показник високого рівня сформованості гуманістичних цінностей за критерієм «розуміння сутності та особливості понять гуманістичних цінностей» становить 5,5% в ЕГ та 0,1% в КГ. Середній рівень становить 4,6% в ЕГ, у КГ 1,2%. Низький рівень має показник 10,1% в ЕГ, що свідчить про якісну динаміку, та 2,7% в КГ. За критерієм «спрямованості на активну діяльність, скеровану внутрішніми мотиваціями як рушієм реалізації життєдіяльності особистості» виявлено такі зміни: на 6% збільшилися показники в ЕГ та на 0,7% в КГ високого рівня. Середній рівень ЕГ має незначні зміни 0,6% та в КГ 1,0%. Низький рівень в ЕГ становить 6,6% та в КГ 1,7%. Дослідження критерію «реалізації та саморегуляції активного процесу формування гуманістичних цінностей» засвідчило такі показники для порівняння: високий рівень в ЕГ має 4,1% та в КГ 2,3%. Середній рівень в ЕГ 0,2% та КГ 5,7%. Низький рівень даного критерію становить в ЕГ 9,5% та в КГ 4,8%. (Таблиця 1).

Таблиця 1. Узагальнений рівень сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей експериментальної та контрольної груп на констатувальному та контрольному етапах експерименту (ЕГ – 396 осіб; КГ – 383 особи)

Рівні сформованості гуманістичних цінностей	%	Експериментальна група (396 студентів)	Контрольна група (383 студенти)	Експериментальна група (396 студентів)	Контрольна група (383 студенти)
Високий рівень	%	29,8%	29,5%	34,5%	28,4%
Середній рівень	%	44,6%	47,8%	46,6%	52,1%
Низький рівень	%	25,6%	22,7%	18,8%	19,1%

Перевірка статистичної значущості одержаних результатів підтвердила висновки про ефективність теоретично обґрунтованих педагогічних умов реалізації функціонально-змістової моделі для формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично обґрунтовано і практично розв'язано актуальну проблему формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Дослідження засвідчило досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стало підставою для формування таких *висновків*:

1. На основі проаналізованих наукових праць учених та освітніх законодавчих документів визначено важливість формування світогляду людини, в основі якого лежить ціннісно-шанобливе ставлення до довкілля; пріоритетності набуває виховання нової особистості *«ноосферного типу цивілізації»* з гуманним ставленням людини до природи. На підставі аналізу опрацьованої нормативної законодавчої бази було з'ясовано, що гуманізація освітнього процесу є пріоритетним напрямом навчально-виховної діяльності закладів вищої освіти, а виховання всебічно розвиненої особистості має ґрунтуватися на дотриманні загальнолюдських цінностей.

У результаті наукового пошуку висвітлено дефініцію основного поняття наукового дослідження *«гуманістичні цінності»* як *«комплексу цінностей особистості, в яких виражаються: гуманне ставлення до людини і до природи, визнання Людини і Природи рівноцінними; визнання самоцінності природи, що виявляється в рівнозначній турботі про людину й об'єкти живої та неживої природи на основі гуманістичної моралі»*.

Здійснено аналіз та охарактеризовано поняття *«компетентність»*, *«природознавча компетентність»* та *«екологічна компетентність»*; виявлено ряд ключових фахових компетентностей, набуття яких повинно сприяти

формуванню у студентів природничих спеціальностей гуманістичних цінностей; подано аналіз виховного плану закладу вищої освіти для кращого розуміння значущості виховної ланки у формуванні ціннісних орієнтирів під час навчальної діяльності студентської молоді.

2. У результаті пошукового (вхідного) та констатувального експерименту поняття *«альтруїзм», «емпатія», «відповідальність» та «милосердя»* розглядаються у дослідженні як гуманістичні цінності, формуючи які відбувається становлення освіченої особистості з пріоритетним гуманним ставленням до довкілля. Структурними компонентами формування гуманістичних цінностей студентів визначено когнітивний (інтелектуальний) компонент, критерієм якого є *«розуміння сутності та особливості понять гуманістичних цінностей»* (сутність поняття *«гуманістичні цінності»* як складової ціннісних орієнтирів особистості; можливість інтеріоризації існуючих ціннісних світоглядів у власне надбання; застосування власних теоретичних потенцій для прояву гуманістичних ціннісних орієнтирів у різних сферах життєдіяльності). Критерій мотиваційного компонента характеризується *«спрямованістю на активну діяльність, скеровану внутрішніми мотиваціями як рушієм реалізації життєдіяльності особистості»* (виявлення та усвідомлення особистістю власних внутрішніх мотивів важливості набуття гуманістичних цінностей; зіставлення мотивів особистості з соціально існуючими; усвідомлення необхідності та бажання керуватися мотивами як рушіями для здійснення практичних дій); критерієм діяльнісного (поведінкового) компонента є *«реалізація та саморегуляція активного процесу формування гуманістичних цінностей»* (генерування набутих знань гуманістичних цінностей; активність прояву внутрішніх мотивів та реалізація їх у суспільно значущих діях; реалізація гуманістично зорієнтованої поведінки відповідно до рівня набутих гуманістичних знань, самовиховання та цілеспрямований розвиток гуманістичних ціннісних орієнтирів); визначено рівні сформованості гуманістичних цінностей: високий, середній та низький.

3. Виявлено та обґрунтовано педагогічні умови процесу формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей: програмно-методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей; педагогічна підтримка проявів гуманної ініціативності в навчально-виховній діяльності; сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування до навколишнього середовища.

4. Розроблено функціонально-змістову модель формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей, що включає концептуально-змістовий блок (мета, завдання, підходи, компоненти, зміст виховної діяльності); процесуально-діяльнісний блок (суб'єкти виховної взаємодії, принципи її реалізації, педагогічні умови, форми та методи); аналітико-результативний блок (критерії, показники та рівні сформованості гуманістичних цінностей, очікуваний результат). Висвітлено цільову виховну програму *«Свідомий вибір гуманізму»* (реалізація педагогічних умов: програмно-методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей

студентів природничих спеціальностей; сприяння підтримці проявів гуманної ініціативності в навчально-виховній діяльності). Орієнтована на формування когнітивного (інтелектуального) та мотиваційного компонентів. Мета програми: донести до студентів теоретичні відомості про реальність існуючих проблем, наголосити на потребі активного залучення їх вирішення, в силу власних ресурсів та існуючих ресурсів закладу вищої освіти; що сприятиме реалізації практичної діяльності та формуванню особистісних мотивів дотримання гуманістичних ціннісних орієнтирів. Формується розуміння студентами важливості становлення їх власної ціннісної сфери, пріоритетності розвитку гуманного зорієнтованого світогляду в процесі виховання внутрішньої мотивації до свідомого засвоєння та реалізації гуманно зорієнтованої поведінки. Програмою передбачено інтелектуальний, блок здорового способу життя та громадський блок. Цільовий проект «Крок до гуманності – це просто» реалізовується за допомогою третьої педагогічної умови – сприяння саморозвитку гуманістично-ціннісного орієнтування до довкілля в процесі формування діяльнісного (поведінкового) компонента. Мета проекту передбачає реалізацію завдань: сприяння усвідомленню власних сформованих ціннісних орієнтирів та потенційних можливостей до їх самовдосконалення; надання необхідної педагогічної підтримки з боку викладачів, кураторів груп; зосередження уваги студентів на вмінні контролювати власний процес самовдосконалення, здійснювати самоаналіз та самооцінювання; вдосконалювати вміння вирішувати конфліктні та проблемні ситуації; підтримувати та стимулювати активну участь студентів у житті університету, громади та професійній діяльності. Запропоновані програмно-методичні матеріали можуть бути використані для розробки підручників, посібників, навчальних програм.

Проведення контрольного діагностування засвідчило підвищення відсоткових показників та динаміку якісних змін рівня сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей відповідно до визначених компонентів і показників критеріїв рівня їх сформованості.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях

1. Блашкова, О. М. (2015). Виявлення рівня гуманістичних цінностей майбутніх вчителів природничих дисциплін. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 1 до Вип. 36, Том VI(66) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. Київ : Гнозис. 64-77.

2. Блашкова, О. М. (2018). Формування гуманістичних орієнтирів студентської молоді природничих спеціальностей. в умовах сьогодення: пріоритети і перспективи. *Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і*

практика. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський. Вип. 25(2-2018). Ч. 1. 223-228.

3. Блашкова, О. М. (2019). Формування гуманістичних цінностей майбутніх вчителів природничих дисциплін, як педагогічна проблема. Підходи до її розв'язання. *Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський. Вип. 26(1-2019). Ч. 1. 233-239.*

4. Блашкова, О. М. (2019). Ключові компетентності майбутніх вчителів природничих спеціальностей та їх вплив на формування світоглядних орієнтирів сучасної студентської молоді. *Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок. Дрогобич. 5(172). 184-198.*

5. Блашкова, О. М. (2019). Діагностика сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей. *Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок». Дрогобич. 8(175). 140-145.*

Статті у зарубіжних виданнях

6. Блашкова, О. М. (2019). Ключові компетентності педагога природничих дисциплін сучасної вищої школи в контексті гуманістично-ціннісного орієнтування до навколишнього середовища. *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology. Budapest. VII (77). Issue: 188, Feb. 7-14.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Блашкова, О. М., Степанюк А. В. (2015). Гуманістичні цінності – як необхідна складова «Ідеалу вчителя». *Сучасна теорія і практика: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна наука: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 27-28 листопада 2015 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Запоріжжя : ГО «ІОМП». 10-13.*

8. Блашкова, О. М. (2015). Гуманістичні цінності, як складова змісту підготовки майбутніх вчителів природничих спеціальностей. *Концепція сталого розвитку та її реалізація в освіті : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю ТНПУ імені Володимира Гнатюка та хіміко-біологічного факультету (Тернопіль, 16-18 квітня 2015 р.). Тернопіль : Видавн. відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка. 136-139.*

9. Блашкова, О. М. (2015). До питання формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентів природничих спеціальностей в контексті професійної компетентності. *Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс - 2015» : матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (3-4 грудня 2015 р.). У 3-х частинах. Суми. Ч. 2. 16-17.*

10. Блашкова, О. М. (2018). Проблема формування гуманістичних цінностей у студентів під час викладання «Методики навчання географії» *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені*

Івана Огієнка : Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: у 3-х томах. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 17. Т. 2. 3–5.

11. Блашкова, О. М. (2019). До питання гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу студентської молоді природничих спеціальностей сучасної вищої школи. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри* / [редактори-упорядники: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін-Ужгород-Херсон-Кривий Ріг : Посвіт. 42-46.

12. Блашкова, О. М. (2019). Результати експериментального дослідження сформованості складових гуманістичних цінностей студентської молоді природничих спеціальностей. *Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції, «Україна і Світ: політичні процеси у глобальному та регіональному вимірі» (24 квітня 2019 р.)*. Кам'янець-Подільський. 25–30.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Плахтій, П. Д., Блашкова, О. М. (2019). *Фізіологічні основи раціонального харчування. Практикум, тести : навчально-методичний посібник*. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006».

14. Блашкова, О. М. (2015). Діагностика ціннісних орієнтацій студентів за методикою М. Рокіча. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький. Вип. 37: Психологія. 40-49.

АНОТАЦІЇ

Блашкова О. М. Формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей у навчально-виховному процесі педагогічних університетів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2019.

Висвітлено актуальність проблеми формування гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей як пріоритетного завдання навчально-виховного процесу педагогічних університетів. Уточнено дефініції: «виховання», «формування», «гуманістичні цінності». Структуру формування гуманістичних цінностей студентів складають компоненти: когнітивний (інтелектуальний), мотиваційний, діяльнісний (поведінковий). Експериментально перевірено ефективність підвищення рівня сформованості ціннісної сфери студентів за допомогою апробованої функціонально-змістової моделі, педагогічних умов та програмно-методичного забезпечення. Визначено

критерії, показники та рівні сформованості гуманістичних цінностей студентів природничих спеціальностей (високий, середній та низький).

Доведено, що впровадження програмно-методичного забезпечення сприяє підвищенню рівнів сформованості гуманістичних цінностей студентів.

Ключові слова: гуманістичні цінності, студенти природничих спеціальностей, заклади вищої освіти, функціонально-змістова модель, педагогічні умови, програмно-методичне забезпечення.

Блашкова Е. Н. Формирование гуманистических ценностей студентов естественных специальностей в учебно-воспитательном процессе педагогических университетов – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания – Восточнoукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Киев, 2019.

Освещены актуальность проблемы формирования гуманистических ценностей студентов естественных специальностей как приоритетной задачи учебно-воспитательного процесса педагогических университетов. Конкретизированы дефиниции исследования: «воспитание», «формирование», «гуманистические ценности». Охарактеризованы компоненты формирования гуманистических ценностей студентов когнитивный (интеллектуальный), мотивационный и деятельностный (поведенческий). Экспериментально проверена эффективность повышения уровня гуманистических ценностей с помощью разработанной и апробированной функционально-содержательной модели, педагогических условий и программно-методического обеспечения. Определены критерии, показатели и уровни сформированности гуманистических ценностей студентов естественных специальностей (высокий, средний и низкий).

Доказано, что внедрение программно-методического обеспечения способствует повышению уровня сформированности гуманистических ценностей студентов естественных специальностей.

Ключевые слова: гуманистические ценности, студенты естественных специальностей, высшие учебные заведения, функционально-содержательная модель, педагогические условия, программно-методическое обеспечение.

ABSTRACT

Olena Blashkova «Formation of humane values in students of natural sciences in educational process of pedagogical universities». – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for a Candidate's Degree in Pedagogy (Doctor of Philosophy), specialty 13.00.07 – Theory and Method of Education – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. – Kyiv, 2019.

The theoretical basis of formation of humane values in students of natural sciences in the educational process in pedagogical universities and pedagogical modelling of its effective formation are proposed; a ground and experimental verification of functional-semantic model efficiency and certain pedagogical terms of forming of humane values of students of natural specialities are given.

As a result of a detailed analysis of the conceptual apparatus it is established that the phenomenon of "formation of humane values" in students of natural sciences consists of the following hierarchy of concepts: "education", "formation", "values", "value orientations", "humanism", "humanity", "altruism, empathy, charity and responsibility. The effectiveness of the level of the formed value sphere raising and its reorientation to the humane aspect are substantiated and experimentally verified that is confirmed by the developed and tested function and content model, pedagogical conditions for its effective implementation, curricular and methodological supply.

To establish the levels of formation of humane values of students of natural sciences in the educational process of pedagogical universities to each component of the formation of humane values criteria are defined: the criterion of the cognitive (intellectual) component is the understanding the essence and peculiarities of concepts of humane values, its indicators are conscious knowledge and understanding of the essence of the concept of "humane values" as a component of the value orientations of the individual; the possibility of internalizing the existing value worldviews into one's own heritage; the application of own theoretical potentials for manifestation of humane value orientations in different spheres of life; the criterion of the motivational component is the focus on vigorous activity, directed by intrinsic motivations as a driver of realization of the vital activity of the individual, the indicators of this criterion are the identification and awareness of personal inner motives of the importance of acquiring humane values; juxtaposing the existing personality motives with socially existing ones; awareness of the need and desire to be guided by motives as motives for practical actions; the criterion of activity (behavioral) component is the realization and self-regulation of the active process of formation of humane values, its indicators are the generation of acquired knowledge of humane values; the activity of manifestation of internal motives and their realization in socially significant actions; the realization of the humanely orientated behavior and purposeful development of humane values).

On the basis of components, criteria and indicators of humane values mentioned above, the levels of their formation in students of natural sciences are justified: high, medium and low. The transition from the previous to the next level of formation of humane values implies qualitative and quantitative changes of the identified components and criteria of the studied values.

The scientific novelty and theoretical significance of the results of the research are that for the first time the problem of formation of humane values of students of natural specialties in pedagogical theory and educational practice has become the subject of complex scientific analysis; on the basis of the determined content and structure of the process of formation of humane values in students, the components,

criteria and levels of formation of conditionally allocated humane values are distinguished; a functional and meaningful model of formation of humane values in students of natural sciences has been developed and its blocks have been defined (concept and content, procedure and activity, analytical and resultant blocks). The concept and content block contains the purpose, objectives, methodological approaches (personality oriented, subject and activity, humane, systemic and axiological), components and content of educational activity. The procedure and activity block includes the principles of educational interaction (science, integrity, emotionality of learning and connection with life, humanization and humanization), subjects of educational interaction, pedagogical conditions, methods and forms of their effective implementation. The analytical and resultant block contains criteria and indicators of the levels of formation of humane values in students of natural sciences and reflects the expected result of the study.

The pedagogical conditions of formation of humane values in students of natural sciences (curricular and methodological supply of formation of humane values in students; pedagogical support for the manifestations of humane initiative in educational activity; promoting self-development of humane and value orientation towards the environment).

The practical significance of the dissertation research is to develop and introduce in the educational process of preparation of students of natural sciences of function and content model and pedagogical conditions of formation of certain humane values; development of diagnostic and design tools to study the level of formation of humane values; development of an educational program "Conscious Choice of Humanism", focused on the formation of cognitive (intellectual) and motivational components, and the project "Step to humanity is simple" to enhance the effectiveness of the proposed program, to form an activity (behavior) component; special course "Paths of Humane Values", which involves the education and formation of intellectual abilities of students by obtaining new theoretical information of human nature, as well as education and methodology manual "Physiological basis of rational nutrition. Practical work. Tests ", which contributes to the education of students' humane attitude to their own health as one of the aspects of the implementation of humane behavior in practice.

The effectiveness of the developed function and content model and certain pedagogical conditions for the formation of humane values in students of natural sciences were tested during the control experiment. The results of the experimental work testified to the increase of the level of formation of humane values, the aim of scientific search was achieved, certain tasks were fulfilled.

Key words: humane values, students of natural sciences, higher education institutions, pedagogical universities, function and content model, pedagogical conditions, curricular and methodological supply.

Підписано до друку 14.11.2019. Формат 60x90/16.
Папір офісний. Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 874.

Надруковано в Кам'янець-Подільському
національному університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.